

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات عرب

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عرب

عنوان پایان نامه

آشنایی زدایی نحوی در سوره مبارکه توبه

استاد راهنما:

دکترزینة عرفت پور

استاد مشاور:

دکتر یدالله رفیعی

پژوهشگر

عباس دیوانی

شهریورماه ۱۳۹۸

برگه ارزشیابی

پاسکزاری:

پاس بی کران

خدای یکتا را که ما را از نیتی به همتی آورد و به راه علم و دانش رهنمون شد و توفیق همیشگی و بهره بردن از بزرگان علم و دانش را

نسیان کرد. پروردگار بزرگ و مهربان را سپاس می گزارم که به این حقیر جویای علم و معرفت نظر لطفی نمود تا بتوانم با پشت سر

گذاشتن سختی ها و ناملایمات زندگی این پژوهش را به آخر برسانم و به جامعه علمی کشور عزیزم تقدیم نمایم.

از زحمات بی دریغ استادان عزیز و گرامی در طول تحصیل و انجام پژوهش تشکر خالصانه می نمایم به ویژه از استاد راهنما سرکار خانم

دکتر زینب عرفت پور و استاد مشاور جناب آقای دکتریدانه رفیعی که در سرانجام رساندن این پایان نامه زحمات بسیاری را متحمل شدند.

و در پایان از سرکار خانم رعنا عبدی که در انجام پایان نامه به اینجانب کمک و هم فکری بی دریغی نمودند کمال تشکر و سپاس را

دارم.

تقدیم به:

روح ملکوتی پدر و پدر بزرگم حاج علی اکبر دیوانی و حاج محمد حسن دیوانی

از قاریان و محلمان قرآن شهر تهران

و همسر و دختر مهربان و دلوزم

که با بردباری و فداکاری مرا

در انجام این پایان نامه یاری و تحلل کردند

چکیده :

آشنایی‌زدایی (De-familiarization) از دستاوردهای مکتب فرمالیسم روسی است. در تجزیه و تحلیل زبان شناختی چنانچه واحدی زبانی از قوانین مدون و چارچوب اطلاعات زبان گویشگر بومی تخطی‌کند، نشان‌دار تلقی می‌شود و این مسئله معمولاً در به‌وجودآوردن آثار ادبی بسیار رخ می‌دهد. آشنایی‌زدایی خارج‌شدن زبان از حالت عادی و آشناست به نحوی که برای خواننده یا شنونده کلام، شگفتی حاصل‌شود، شاعر و ادیب با استفاده از ابزارهایی سعی بر آن دارد که عادت را از زبان بکاهد یا حذف‌کند و زبانی تازه و نو خلق‌کند. هدف از پژوهش، بررسی آشنایی‌زدایی نحوی در سوره توبه با توجه به تاثیر بلاغی و معنایی بر آیات است. آشنایی‌زدایی نحوی در آیات قرآن بیشتر شامل: حذف، تقدیم و تاخیر و التفات است و هر کدام از این موارد نیز انواع مختلفی دارد به طور مثال حذف شامل: حذف مبتدا، خبر، مضاف، مفعول مطلق، صفت، موصوف می‌شود که در سوره توبه به- بررسی این موارد پرداخته شده است. روش ما در این پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. این پایان‌نامه شامل سه - فصل است که فصل سوم آن اساس و محور اصلی کار پژوهش است و در این فصل، آشنایی‌زدایی‌نحوی در سوره توبه مورد بررسی قرار گرفته‌است. یکی از نتایج مهم این پژوهش آشنا شدن هرچه بیشتر دانش‌پژوهان با معانی عمیق‌تر آیات قرآن است. از دیگر نتایج مهم این پژوهش هموارساختن راه برای دانشجویان علوم قرآنی و زبان و ادبیات عرب در نوشتن پایان‌نامه با موضوعات مشابه این پژوهش است.

واژگان کلیدی: فرمالیسم، آشنایی‌زدایی، قرآن کریم، سوره توبه.

فهرست

صفحه	عنوان
۱۳.....	پیشگفتار.....
	فصل اوّل: کلیّات تحقیق
۱۶.....	۱- بیان مسأله.....
۱۷.....	۲- اهداف پژوهش.....
۱۷.....	۳- سؤال های پژوهش.....
۱۷.....	۴- فرضیه های پژوهش.....
۱۸.....	۵- اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۱۹.....	۶- پیشینه پژوهش.....
	فصل دوّم : آشنایی زدایی و انواع آن
۲۴.....	بخش اول: مفهوم شناسی آشنایی زدایی.....
۲۴.....	۱- تاریخچه فرمالیسم.....
۲۸.....	۲- تعریف آشنایی زدایی (غریب سازی).....
۳۵.....	۳- برجسته سازی.....
۳۵.....	۴- هنجار گریزی.....

- ۵- تعیین حدود و مرز بین سه تعریف: آشنایی زدایی - هنجارگریزی - برجسته‌سازی..... ۳۷
- ۶- انواع آشنایی زدایی..... ۳۸
- بخش دوم: موارد آشنایی زدایی نحوی در سوره توبه..... ۴۰
- ۱- تقدیم و تأخیر..... ۴۰
- ۱-۱ تعریف تقدیم و تأخیر..... ۴۰
- ۲-۱ تقدیم مسندالیه..... ۴۳
- ۳-۱ اهداف تقدیم مسندالیه..... ۴۳
- ۴-۱ تقدیم مسند..... ۴۴
- ۵-۱ اهداف تقدیم مسند..... ۴۴
- ۶-۱ مواردی از علل تقدیم مفعول به..... ۴۵
- ۷-۱ تقدیم شبه جمله..... ۴۶
- ۲- حذف..... ۴۸
- ۱-۲ تعریف حذف..... ۴۸
- ۲-۲ دلیل بر حذف و محذوف..... ۵۰
- ۳-۲ انواع حذف..... ۵۱
- ۴-۲ فوائد حذف..... ۵۶
- ۳- التفات..... ۵۷
- ۱-۳ تعریف التفات..... ۵۷
- ۲-۳ انواع التفات در قرآن..... ۶۰

۳-۳ نمونه‌هایی از التفات در قرآن ۶۰

۳-۴ تعاریف التفات از نظر دانشمندان بلاغی ۶۱

۳-۵ جایگاه التفات در علم بلاغت ۶۳

فصل سوم: بررسی آشنایی زدایی نحوی در آیات سوره توبه و تاثیرات معنایی و بلاغی آن

۱- آشنایی با سوره توبه ۶۷

۲- موارد آشنایی زدایی نحوی در آیات سوره توبه ۶۹

۲-۱ آشنایی زدایی نحوی آیه «بِرَاءةٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ» ﴿۱﴾ ۷۰

۲-۲ آشنایی زدایی نحوی آیه «فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَلِمُوا» ﴿۲﴾ ۷۲

۲-۳ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ» ﴿۳﴾ ۷۴

۲-۴ آشنایی زدایی نحوی آیه «إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ» ﴿۴﴾ ۷۶

۲-۵ آشنایی زدایی نحوی آیه «فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ» ﴿۵﴾ ۷۷

۲-۶ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَأِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ» ﴿۶﴾ ۷۹

۲-۷ آشنایی زدایی نحوی آیه «كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا وِلَادَةً» ﴿۸﴾ ۸۱

۲-۸ آشنایی زدایی نحوی آیه «فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ» ﴿۱۱﴾ ۸۲

۲-۹ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَأِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ بَتُّهُمْ» ﴿۱۲﴾ ۸۳

۲-۱۰ آشنایی زدایی نحوی آیه «أَلَا تَقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ» ﴿۱۳﴾ ۸۴

۲-۱۱ آشنایی زدایی نحوی آیه «مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ» ﴿۱۷﴾ ۸۵

۲-۱۲ آشنایی زدایی نحوی آیه «أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الظَّالِمِينَ» ﴿۱۹﴾ ۸۶

۲-۱۳ آشنایی زدایی نحوی آیه «الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ» ﴿۲۰﴾ ۸۷

- ۲- ۱۴ آشنایی زدایی نحوی آیه «يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَاتٍ لَهُمْ» ﴿٢١﴾ ۸۸
- ۲- ۱۵ آشنایی زدایی نحوی آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ» ﴿٢٣﴾ ۸۹
- ۲- ۱۶ آشنایی زدایی نحوی آیه «لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ.....» ﴿٢٥﴾ ۹۰
- ۲- ۱۷ آشنایی زدایی نحوی آیه «قَالَتِ الْيَهُودُ عِزِّيُّرُ بْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى» ﴿٣٠﴾ ۹۲
- ۲- ۱۸ آشنایی زدایی نحوی آیه «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ» ﴿٣٣﴾ ۹۳
- ۲- ۱۹ آشنایی زدایی نحوی آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ» ﴿٣٤﴾ ۹۴
- ۲- ۲۰ آشنایی زدایی نحوی آیه «يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ.....» ﴿٣٥﴾ ۹۶
- ۲- ۲۱ آشنایی زدایی نحوی آیه «لَا تَنْفَرُوا يُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا.....» ﴿٣٩﴾ ۹۷
- ۲- ۲۲ آشنایی زدایی نحوی آیه «إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا.....» ﴿٤٠﴾ ۹۸
- ۲- ۲۳ آشنایی زدایی نحوی آیه «لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ» ﴿٤٢﴾ ۹۹
- ۲- ۲۴ آشنایی زدایی نحوی آیه «عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ» ﴿٤٣﴾ ۱۰۰
- ۲- ۲۵ آشنایی زدایی نحوی آیه «لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ.....» ﴿٤٤﴾ ۱۰۱
- ۲- ۲۶ آشنایی زدایی نحوی آیه «إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ.....» ﴿٤٥﴾ ۱۰۲
- ۲- ۲۷ آشنایی زدایی نحوی آیه: «لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا.....» ﴿٤٧﴾ ۱۰۳
- ۲- ۲۸ آشنایی زدایی نحوی آیه «لَقَدْ ابْتَعُوا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلِ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ.....» ﴿٤٨﴾ ۱۰۴
- ۲- ۲۹ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْتِنِّي لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ» ﴿٤٩﴾ ۱۰۵
- ۲- ۳۰ آشنایی زدایی نحوی آیه «قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا...» ﴿٥١﴾ ۱۰۶
- ۲- ۳۱ آشنایی زدایی نحوی آیه «قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَلَ» ﴿٥٣﴾ ۱۰۷
- ۲- ۳۲ آشنایی زدایی نحوی آیه «فَلَا تُعْجِبْكُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ.....» ﴿٥٥﴾ ۱۰۸

- ۲- ۳۳ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ...» ﴿۵۹﴾..... ۱۰۹
- ۲- ۳۴ آشنایی زدایی نحوی آیه «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا...» ﴿۶۰﴾..... ۱۱۱
- ۲- ۳۵ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ...» ﴿۶۱﴾..... ۱۱۲
- ۲- ۳۶ آشنایی زدایی نحوی آیه «يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ...» ﴿۶۲﴾..... ۱۱۴
- ۲- ۳۷ آشنایی زدایی نحوی آیه «أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ...» ﴿۶۳﴾..... ۱۱۷
- ۲- ۳۸ آشنایی زدایی نحوی آیه «يَخَذِرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ...» ﴿۶۴﴾..... ۱۱۷
- ۲- ۳۹ آشنایی زدایی نحوی آیه «كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً...» ﴿۶۹﴾..... ۱۱۸
- ۲- ۴۰ آشنایی زدایی نحوی آیه «أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ...» ﴿۷۰﴾..... ۱۲۰
- ۲- ۴۱ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ...» ﴿۷۲﴾..... ۱۲۲
- ۲- ۴۲ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ...» ﴿۷۵﴾..... ۱۲۳
- ۲- ۴۳ آشنایی زدایی نحوی آیه «اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ...» ﴿۸۰﴾..... ۱۲۵
- ۲- ۴۴ آشنایی زدایی نحوی آیه «فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ...» ﴿۸۲﴾..... ۱۲۶
- ۲- ۴۵ آشنایی زدایی نحوی آیه «لَكِنَّ الرُّسُولَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا...» ﴿۸۸﴾..... ۱۲۷
- ۲- ۴۶ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ...» ﴿۹۲﴾..... ۱۲۸
- ۲- ۴۷ آشنایی زدایی نحوی آیه «رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ...» ﴿۹۳﴾..... ۱۲۹
- ۲- ۴۸ آشنایی زدایی نحوی آیه «يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا...» ﴿۹۴﴾..... ۱۳۰
- ۲- ۴۹ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا عَلِيمًا...» ﴿۹۸﴾..... ۱۳۱
- ۲- ۵۰ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ عَظِيمٌ...» ﴿۱۰۱﴾..... ۱۳۲
- ۲- ۵۱ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَأَخْرَجُوا عَتَرَتُهَا بِدُونِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا...» ﴿۱۰۲﴾..... ۱۳۳

- ۲- ۵۲ آشنایی زدایی نحوی آیه «لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ...» ﴿۱۱۰﴾..... ۱۳۴
- ۲- ۵۳ آشنایی زدایی نحوی آیه «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ...» ﴿۱۱۱﴾..... ۱۳۴
- ۲- ۵۴ آشنایی زدایی نحوی آیه «التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ...» ﴿۱۱۲﴾..... ۱۳۵
- ۲- ۵۵ آشنایی زدایی نحوی آیه «إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ...» ﴿۱۱۶﴾..... ۱۳۷
- ۲- ۵۶ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ...» ﴿۱۲۱﴾..... ۱۳۴
- ۲- ۵۷ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَإِذَا مَا أَنْزَلْنَا سُورَةً فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ...» ﴿۱۲۴﴾..... ۱۳۸
- ۲- ۵۸ آشنایی زدایی نحوی آیه «وَإِذَا مَا أَنْزَلْنَا سُورَةً نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ...» ﴿۱۲۷﴾..... ۱۳۹
- ۲- ۵۹ آشنایی زدایی نحوی آیه «لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ...» ﴿۱۲۸﴾..... ۱۴۱
- ۲- ۶۰ آشنایی زدایی نحوی آیه «فَإِنْ تَوَلَّوْا فَعَلَّ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ...» ﴿۱۲۹﴾..... ۱۴۲
- نتیجه گیری..... ۱۴۵
- پیشنهاد..... ۱۴۸
- فهرست منابع..... ۱۴۹
- خلاصه عربی..... ۱۵۶
- چکیده انگلیسی..... ۱۵۷

پیشگفتار

بدون تردید قرآن را می‌توان یکی از غنی‌ترین آثار مکتوب ادبی در جهان به‌شمار آورد؛ زیرا که سرشار از صنایع ادبی و آرایه‌های زبانی مختلف است. قرآن کریم نه تنها برای مسلمانان بلکه برای تمام مردم جهان، یک میراث با ارزش و کم نظیر است و جادارد در هر زمانی در حدّ توان با علوم رایج آن زمان به تحلیل و بررسی جنبه‌های مختلف آن پرداخته شود. یکی از این موارد پدیده‌آشنایی‌زدایی است که بر بیگانه‌نمودن حالت عادی زبان دلالت دارد. این اصل به‌عنوان ترفندی برای زیبایی‌آفرینی به‌شمار می‌رود و هدف از آن برجسته‌سازی هراتر هنری است. باید به این نکته توجه کرد که در زمینه‌آشنایی‌زدایی در قرآن در ایران و دیگر کشورهای اسلامی پژوهش‌های خوبی صورت گرفته است ولی در برابر عظمت و بزرگی قرآن و وسعت کلام و معانی آن جای کار بسیار بیشتری را می‌طلبد و در این پایان‌نامه سعی شده است که دایره‌این تحقیق محدود گردد تا بتوان پژوهش دقیق‌تری را ارائه نمود بنابراین فقط یک سوره از قرآن کریم و تنها یک مورد از آشنایی‌زدایی که همان بخش نحوی آن است مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته است و آن هم به سه مورد حذف، تقدیم و التفات بسنده گشته است. در این پژوهش هر کدام از آیه‌های سوره توبه که در آن موردی از آشنایی‌زدایی نحوی در سه صنعت ذکر شده، وجود دارد ابتدا ترکیب شده است سپس مورد آشنایی‌زدایی نحوی آن، با اثربلاغی و معنایی آن، توضیح داده شده است. در انجام پژوهش سعی شده است که از منابع مختلف تفسیر و اعراب قرآن بهره‌برداری کافی صورت پذیرد تا پژوهشگران عزیزی که در آینده علاقه‌مند به انجام پژوهش در این زمینه و شبیه آن هستند از این پایان‌نامه بتوانند به صورت یک منبع سودمند استفاده نمایند. باید به این نکته مهم اشاره شود که این تحقیق به این علت که بیشتر منابع آن به زبان عربی می‌باشد، وقت نسبتاً زیادی از پژوهشگر صرف ترجمه منابع شده است زیرا که باید در ترجمه آنها دقت زیادی به عمل می‌آمد. هم‌چنین باید به این نکته نیز اشاره شود که در بیشتر تفاسیر به موضوع مورد پژوهش به طور مستقیم اشاره نشده است. از سویی دیگر پایان‌نامه و تحقیقات زیادی، مشابه این موضوع انجام نگرفته است و این موارد باعث کندی کار و طولانی‌تر شدن تحقیق گردید. این پایان‌نامه در سه فصل نوشته شده است فصل نخست به کلیات

پژوهش پرداخته شده است در فصل دوم تا مقداری که امکان پذیر بوده است به جزئیات و دسته بندی های آشنایی - زدایی پرداخته شده است. در فصل سوم و در بررسی آیات، آن قسمت از آیه ترکیب شده است که در آن موردی از آشنایی زدایی وجود دارد. با وجود این که عنوان پژوهش آشنایی زدایی نحوی است اما در واقع مسائل بلاغی و معنایی محور اصلی تحلیل آیات بوده است و منظور از آشنایی زدایی نحوی، نحو به معنای رایج آن نیست بلکه منظور بر هم خوردن ترکیب جمله و حذف یا تغییر جایگاه کلمات با هدف بلاغی و معنایی است و به این سبب که کلمات درون جمله دست خوش تغییر می گردند دارای نقشی هستند که در علم نحو مورد بررسی قرار می گیرند و دارای نام نحوی هستند و ساختار و ترکیب جمله را تشکیل می دهند این پدیده بلاغی را «آشنایی زدایی نحوی» نامیده اند. در ترجمه آیات از ترجمه مرحوم استاد طاهره صفارزاده استفاده شده است. در ترکیب آیات از کتاب اعراب القرآن - الکریم محیی الدین درویش بیشتر بهره برده شده است. یکی دیگر از منابع مهم مورد استفاده در این پایان نامه کتاب «الاتقان فی علوم القرآن» اثر جلال الدین سیوطی است. کتاب «نقد ادبی» اثر دکتر سیروس شمیسا و کتاب «ساختار و تأویل متن» اثر بابک احمدی از دیگر منابعی است که در این پایان نامه از آن استفاده شده است. کتاب «أسالیب بلاغیة» نوشته دکتر احمد مطلوب یکی دیگر از منابعی است که در زمینه مسائل بلاغی در این پژوهش مورد استفاده - قرار گرفته است. تفسیر «روح المعانی» اثر علامه آلوسی نیز از جمله کتاب هایی بوده است که مورد استفاده محوری در این پایان نامه بوده است.

فصل اول

کلیات تحقیق

۱- بیان مسأله

آشنایی‌زدایی ابعاد بسیار وسیعی دارد و در این پایان نامه فقط بر روی یکی از موارد آن تمرکز شده است تا بتوان هرچه بیشتر و دقیق‌تر آیات الهی را مورد بررسی و توجه عمیق‌تر قرارداد در غیراین صورت اگر آیات سوره توبه در ابعاد گسترده‌تری در پدیده آشنایی‌زدایی مورد بررسی قرار می‌گرفت میزان دقت و توجه بر هر کدام از آیات کم‌تر می‌شد زیرا باید تمام ابعاد آشنایی‌زدایی ذکر می‌شد که این باعث خلاصه‌کردن و بسنده کردن به اشاره‌های کوتاه و گذرا می‌شد و ازدقت و پژوهش‌موردی کاسته می‌شد. در اینجا به طور اختصار مواردی از آشنایی‌زدایی یا هنجارگریزی ذکر می‌گردد: واژگانی، دستوری، آوایی، نوشتاری، معنایی، گویشی، سبکی، زمانی. مواردی از آشنایی‌زدایی دستوری: جابه‌جایی ترتیب اجزای فعل، ساخت فعل، کاربرد صفت به جای قید، در کاربرد حروف. مواردی در آشنایی‌زدایی نحوی: تقدیم، تاخیر، حذف فعل، حذف موصوف، حذف مبتدا، حذف خبر. و هدف ما در این پژوهش « آشنایی‌زدایی نحوی و تاثیرات مثبت آن بر آیات سوره توبه است. پدیده آشنایی‌زدایی یا هنجارگریزی با محوریت قرآنی تقریباً پدیده جدید و تازه‌ای می‌باشد و در کشور ما و در میان دانشجویان، زیاد مورد توجه و عنایت قرار نگرفته است و بسیاری از دانشجویان زبان عربی با آن آشنایی چندانی ندارند. بررسی این پدیده در قرآن در میان دانشجویان رشته زبان عربی بسیار اندک و انگشت شمار است که یکی از علت‌های اصلی آن می‌تواند ضعف در علم صرف و نحو و بلاغت و علاقه‌مند نبودن آنان به این علوم باشد. باید به این نکته اشاره شود که دغدغه و انگیزه اصلی پژوهشگر در انتخاب این موضوع برای انجام این پژوهش، تعداد کم و انگشت شمار پایان‌نامه‌هایی است که به زبان فارسی در این موضوع به نگارش در آمده است. البته نباید علاقه و عشق نگارنده به قرآن و فهم عمیق‌تر آیات قرآنی نادیده گرفته شود. در کنار موارد ذکر شده یک مورد دیگر نیز وجود دارد و آن پرداختن به قواعد نحو عربی و مسائل بلاغی است که کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

۲- اهداف پژوهش

در این پایان‌نامه سه هدف اصلی در نظر گرفته شده است که بر اساس آن اهداف، این پژوهش انجام شده است.

۱- مشخص کردن موارد آشنایی زدایی نحوی در آیات سوره توبه که بیشتر شامل تقدیم و تأخیر، حذف و التفات می‌گردد.

۲- توضیح و روشن نمودن تأثیرات مثبت معنایی و بلاغی آشنایی زدایی نحوی در آیات سوره توبه. به طور مثال ایجاد تأکید در معنا از تقدیم خبر یا مفعول به، و مواردی مانند آن.

۳- توضیح و روشن نمودن تأثیرات مثبت لفظی آشنایی زدایی نحوی در آیات سوره توبه. مانند: رعایت فاصله در پی تقدیم و تأخیر و حذف.

۳- سؤال‌های پژوهش

۱- آشنایی زدایی نحوی در سوره توبه بیشتر شامل چه مواردی می‌شود؟

۲- آشنایی زدایی نحوی در سوره توبه از لحاظ معنایی و بلاغی چه تأثیراتی داشته است؟

۳- آشنایی زدایی نحوی در سوره توبه از لحاظ لفظی چه تأثیراتی داشته است؟

۴- فرضیه‌های پژوهش

۱- به‌طور کلی آشنایی زدایی نحوی در آیات قرآن بیشتر شامل: حذف، تقدیم و تأخیر، التفات، و چند مورد دیگر است که در سوره توبه نیز به همین صورت است. البته هرکدام از موارد ذکر شده انواع مختلفی دارد به‌طور مثال حذف مواردی از قبیل: حذف مبتدا، حذف خبر، حذف مضاف، حذف مفعول مطلق و تقدیم شامل: تقدیم ظرف، تقدیم جارو مجرور، تقدیم خبر، تقدیم مفعول به می‌باشد.

۲- بی‌تردید آشنایی‌زدایی نحوی از نظر بلاغی و معنایی تأثیر بسیار زیادی در پربار کردن و عمیق‌تر نمودن مفهوم آیات قرآن دارد و این پدیده در اغلب سوره‌های قرآن وجود دارد و در سوره توبه نیز در بیشتر آیات به چشم می‌خورد. در آیاتی که حذف صورت گرفته است غرضی در معنی آیه به وجود آمده است به طور مثال آیه ۲ سوره توبه «فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ ...» در اصل و حالت عادی زبان به این- صورت بوده است: «فَقُولُوا أَيُّهَا الْمُسْلِمُونَ لِلْمُشْرِكِينَ سِيحُوا» فاء: فصیحه و جمله سیحوا مقول قول محذوف (درویش، ۱۹۹۹، ۱۷۷) در این آیه هم جمله‌ایی حذف شده که باعث کوتاهی کلام گردیده و هم در معنی این حالت را به وجود آورده که این دستور خداوند است نه سخن مسلمانان و لازم الاجراء و غیر قابل برگشت. یعنی نوعی تاکید. در آیه ۱ سوره توبه (بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) مواردی از آشنایی‌زدایی نحوی وجود دارد: براءة خبر برای مبتدای محذوف، یعنی: هذه براءة، و«من الله» متعلق به صفت محذوف برای براءة است. و این به معنی: «هذه براءة واصله من الله ورسوله» می- باشد. (همان، ۱۹۹۹، ۱۷۶) در این عبارت شریفه دو مورد حذف صورت گرفته که به نظر می‌رسد برای نشان دادن اهمیت موضوع که براءة جستن سریع و بی قید و شرط از مشرکین است مطلب کوتاه‌تر و مختصر بیان شده است در ضمن روشن است که براءة از جانب خداوند و پیامبر اوست و بدون آوردن لفظ «واصلة» این معنی به ذهن مخاطب می‌رسد و نیازی به ذکر این کلمه نیست.

۳- در مورد تأثیرات لفظی و معنایی آشنایی‌زدایی نحوی، می‌توان به دو آیه مطرح شده در فرضیه دوم اشاره کرد به این صورت که: در آیه اول اجتناب از طولانی‌تر شدن کلام وجود دارد. در آیه دوم نیز همین مورد نمایان است. و هم چنین با حذف ارکان جمله از قبیل مبتدا و با حذف صفت و یک جمله نه تنها خلل و آسیبی به کلام وارد نشده است بلکه باعث پربارتر شدن معنی و زیبایی لفظ نیز گردیده است.

۵- اهمیت و ضرورت پژوهش

با توجه به این که اکثر دانشجویان زبان و ادبیات عرب به حالت عادی صرف و نحو توجه دارند و در پایان‌نامه‌هایی که مربوط به صرف و نحو با محوریت قرآن است فقط به قواعد رایج و معمول زبان عربی

پرداخته شده است، ضروری است که به دیگر جنبه قواعد که همان هنجارگریزی و برخلاف شکل و حالت عادی به کارگیری این قواعد است توجه و عنایت خاص به عمل آید؛ زیرا در فهم عمیق تر معانی آیات قرآن بسیار مؤثر می باشد. با توجه به پیشینه این تحقیق به راحتی می توان به این حقیقت دست یافت که در این زمینه در ایران بسیار کم کار شده است و لازم است که توجه بیشتری به این پدیده مهم زبانی مبذول گردد. سوره مبارکه مورد پژوهش، سوره توبه است. این سوره از سوره های مدنی بوده و دارای ۱۲۹ آیه است و در جزء دهم قرآن قرار گرفته است. از همان آیات نخستین این سوره موارد آشنایی زدایی نحوی به روشنی مشاهده می گردد و با بررسی انجام گرفته شده و با توجه به تعداد آیات این سوره ظرفیت و قابلیت یک کار پایان نامه ای را دارا می باشد. از همان ابتدای سوره موارد حذف، انواع تقدیم، در آن بسیار دیده می شود که نکات معنایی و بلاغی زیبایی را در بر دارد.

۶- پیشینه پژوهش

الف: پیشینه های داخلی:

۱- آراین، محمدعلی: هنجارگریزی معنایی در قرآن رویکردی ساخت گرا، پایان نامه ارشد، دانشگاه رازی: دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ایران، ۱۳۸۸، موضوع: زبان شناسی همگانی، آشنایی زدایی نحوی در آن مورد توجه اصلی و محور تحقیق نیست و بیشتر جنبه زبان شناسی دارد.

۲- نعمتی، حبیب الله: بررسی ترجمه ی منظوم جزء سی ام قرآن مجید، سروده امید مجد بر اساس توازن و هنجارگریزی، پایان نامه ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ایران، ۱۳۹۱، موضوع: زبان شناسی. در این پژوهش نیز محور اصلی، آشنایی زدایی نحوی نیست و کار زیادی بر روی مسائل نحوی صورت نگرفته است.

۳- باجلان، مریم: آشنایی زدایی در جزء بیست و نهم و سی ام قرآن کریم، پایان نامه ارشد، دانشگاه اراک، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ایران، ۱۳۹۴. در این پایان نامه به موارد نحوی به طور دقیق و کامل توجه شده همچنین به مسائل بلاغی و معنایی نیز توجه کافی شده است.

۴ - کلانتری، محمدرضا، بررسی سبکی منظوم جزء سی‌ام قرآن مجید، سروده شهاب تشکر آرانی براساس بسامد توازن و هنجارگریزی، پایان‌نامه ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ایران، ۱۳۹۳. موضوع این پایان‌نامه علوم اجتماعی و زبان‌شناسی می‌باشد و به تمام موارد هنجارگریزی که هشت مورد را نام برده است پرداخته که مورد نحوی آن هم یکی از آن موارد بوده که به آن پرداخته شده است.

۵ - مختاری، قاسم - فرجی، مطهره، آشنایی‌زدایی در جزء سی‌ام قرآن‌کریم، فصلنامه علمی پژوهشی «پژوهش‌های ادبی-قرآنی» سال اول / شماره دوم / تابستان ۹۲ - این مقاله آیاتی منتخب را از لحاظ آشنایی‌زدایی نحوی مورد بررسی قرار داده و مواردی مانند تقدیم، تاخیر، حذف را در بعضی آیات مورد بررسی قرار می‌دهد در ترجمه آیات از ترجمه محمد مهدی فولادوند استفاده شده است.

۶ - ناظمیان، هومن، آشنایی‌زدایی و برجسته‌سازی در سوره مبارکه واقعه، مقاله، مجله زبان و ادبیات عربی، شماره دهم - بهار و تابستان ۱۳۹۳. در این مقاله بیشتر به آشنایی‌زدایی معنایی بعضی از کلمات توجه شده است و همچنین مواردی در مورد توازن‌آوایی و چند صفحه نیز به موارد نحوی اشاره شده است مانند استفاده از اسم فاعل به جای فعل و جایگزینی جمله اسمیه به جای جمله فعلیه.

ب: پیشینه‌های خارج از کشور:

۱ - جبلی، هدیه، ظاهرة الانزياح في سورة النمل، پایان‌نامه ارشد، كلية الآداب و اللغات لجامعة منتوری فی قسنطینة، ۲۰۰۶ م. در این پایان‌نامه به طور کامل و مشروح به تعریف انزياح و تقسیم بندی‌های آن پرداخته شده است. یکی از مواردی که به طور کامل و با ارائه نمودار از آن سخن گفته شده است مبحث عدولی و انواع آن است.

۲ - بن زیان، عبدالقادر، جمالية الانزياح في القرآن الكريم، پایان‌نامه ارشد، جامعة ابی‌بکر بلق تلمسان، دانشکده ادبیات و زبان، ۲۰۱۱ م. در این پایان‌نامه نیز به طور کلی به بحث آشنایی‌زدایی در قرآن پرداخته شده است و سوره خاصی محور کار قرار نگرفته است در ابتدا به تعریف کلمه جمال و انواع آن در ادبیات پرداخته شده سپس به تعریف و توضیح اصطلاح انزياح و هم خانواده آن مانند: الابتعاد، الانحراف،

الانتهاک الغرابية، اللامألوف، التجديد، الابداع، توجه شده است و در ادامه انواع انزیاح در قرآن مورد بررسی قرار گرفته است. روش این تحقیق تاریخی، توصیفی، تحلیلی می‌باشد.

۳- النوری الخرشية، أحمد غالب، أسلوبية الانزیاح فی النص القرآنی، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه مودة ۲۰۰۸ این پایان‌نامه با توجه به این‌که در سطح دکتری می‌باشد بسیار کامل و جامع در باره انزیاح و انواع آن و نظرات دانشمندان عرب و غیرعرب در مورد این پدیده سخن گفته است و از تمام قرآن مثال‌هایی را در مورد انزیاح بلاغی- دلالی- ترکیبی- صوتی صرفی بیان کرده است.

۴- رحو، زهرة، بنية الانزیاح فی المقدمات الطللیة، پایان‌نامه ارشد، جامعة وهران السانیه، کلیة الآداب، اللغات و الفنون، ۲۰۰۷. در این پایان به آثار معروف و برجسته شاعران در دوره‌های مختلف مانند دوره اموی و عباسی بیشتر توجه شده است و هنجارگریزی در حیطه شعر و موضوعات آن مانند وصف خمر و امثال آن مورد بررسی قرار گرفته است و موضوع قرآنی و نحوی در آن دیده نمی‌شود.

۵- العثیم، خالد بن محمد بن إبراهیم، أسرار البلاغة للتقدیم و التأخیر فی سورة البقرة پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه أم القرى، دانشکده زبان عربی، ۱۹۹۸ م. در این پایان‌نامه فقط به بحث تقدیم و تاخیر در نحو و مسائل بلاغی مربوط به آن، پرداخته شده است. بحث تقدیم و تاخیر یکی از موارد هنجارگریزی نحوی می‌باشد که در تحقیقات مربوط به انزیاح در قرآن به آن پرداخته شده ولی ویژگی این پایان‌نامه پرداختن جامع و دقیق و موردی بر روی همین مبحث می‌باشد.

۶- معین رفیق، احمد صالح، دراسة أسلوبية فی سورة مریم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه النجاح الوطنیه، دانشکده تحقیقات عالی، ۲۰۰۳ م، نابلس، فلسطین. موضوع این پایان‌نامه مستقیماً به آشنایی زدایی مربوط نمی‌شود ولی با دقت در متن پایان‌نامه می‌توان موارد گوناگونی را در آن مشاهده نمود که نوعی آشنایی زدایی می‌باشد این پایان‌نامه موارد متعددی مانند: موسیقی کلمات، مسائل صوتی حروف، معانی گوناگون کلمات، نکات بلاغی و تقدیم و تاخیر معرفه و نکره، استفهام و موارد لغوی و قواعد دیگری را نیز در بر می‌گیرد که در سورة مریم مورد بررسی قرار گرفته است. همانطور که قبلاً نیز ذکر شد در مورد آشنایی زدایی یا انزیاح در قرآن در ایران کمتر کار پژوهشی انجام گرفته است مخصوصاً با

عنوان آشنایی زدایی نحوی، و از آنجا که قرآن کریم در بردارنده قویترین و محکمترین نوع کلام است و کلام وحی می باشد وهم از نظر لفظ و هم از نظر معنا معجزه شمرده می شود و این موضوع به اثبات رسیده است جای پژوهش و تحقیق بسیاری در آن از همه جنبه های زبانی وجود دارد و در بیشتر سوره های قرآن که تعداد آیات آن حدود صدتا می باشد ظرفیت و قابلیت نوشتن پایان نامه با همین موضوع وجود دارد زیرا با بررسی پیشینه های این تحقیق در تعداد کمی از سوره های قرآن این موضوع و مشابه آن کار شده است.